

LUND UNIVERSITY

Folkets Park

Pries, Johan

Published in:
Årsbok / Föreningen Gamla Lund

2025

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Pries, J. (2025). Folkets Park. *Årsbok / Föreningen Gamla Lund*, 106(1), 52-60.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
CC BY-ND

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

JOHAN PRIES

Folkets park

Något som idag inte många vet, men som för ett sekel sedan var ett i hela Skåne välkänt faktum, var att Sveriges första Folkets Park startades i Malmö. Vid tidpunkten kanske inte lika känt, och idag helt och hållet bortglömt, var att Lund inte låg långt efter. Den Malmöitiska arbetarrörelsen öppnade sin park, först under namnet Möllevångsparken, i april 1891 och antog sent i oktober 1892 namnet Malmö Folkets park inför vårsäsongen 1893. Knappt två veckor senare, långt före nöjesinrättningen i Malmö faktiskt öppnats som just en ”Folkets park”, kunde Arbetet rapportera att planer sjösatts i Lund för vad som var tänkt att bli landets andra folkets park. Lundamötet, besökt av nära hundra fackföreningsmedlemmar, tvekade inför de stora ekonomiska risker projektet innebar, men tillsatte en kommitté för att utreda frågan.

Själva namnet Folkets park har en besynnerlig historia värd att kort dröja sig kvar vid. När parker under 1800-talet alltmer frigjordes från ett ruralt sammanhang kopplat till slott, gods, jakt, adeln och kronan till att förstås som en slags gröna öar i och kring de nya industristäderna, blev de succesivt omtolkade som en slags rumslighet vilken bitvis hade dagens offentliga karaktär. De nya stadsparkerna var från början dock inte riktigt offentliga platser i dagens betydelse. Parkerna var ofta ägda eller donerade av stadens främsta män vars ekonomiska välstånd gav dem ett avsevärt inflytande över såväl lokalsamhällets som parkernas politik. Men med inspiration från bland annat hur kungens ägor i Paris öppnats upp för folket under franska revolutionen, började parker anläggas som åtminstone delvis var tänkta att vara till all-

mänhetens, och även de folkliga klassernas, nytta och nöje. Redan på sent 1830-talet började en del av de kejserliga trädgårdarna i Wien refereras till som en ”Volksgarten” och 1846 öppnade en ”Volkspark” i det växande Berlin. En av Englands första kommunalt anlagda parker, Birkenhead Arboretum från 1847 fick också snabbt smeknamnet ”The People’s Park”, och Darlington’s Bellasse’s Park från 1849 döptes ungefär samtidigt också om till ”The People’s Park”. Det är utifrån denna Europiska parkhistoriska horisont därför kanske inte så förvånande att är när Malmös planteringsförening 1885 tog de första stegen för att anlägga en park i Malmös östra och mest proletära delar, sedan den grandios påkostade Kungsparken färdigställdes, refererades den ibland till som en ”folkpark”. När Malmös organiserade arbetare köpte och döpte om Möllevångsparken 1892 lånade de förvisso idén om att låta arbetarklassen tillhandahålla offentligheter till folket från debatter om belgiska *Volkshuis* som samtidigt höll på att resultera i det första Folkets hus-byggandet ett stenkast från rörelsens nya park, men tog även spjärn mot det borgerliga samhällets nya allmänna grönytor ”för folket” som det talades om över hela kontinenten.

Namnet ”Folkets park” spred sig som en löpeld från Möllevången i Malmö till hundratals platser runt om Sverige vilket alla under åren och årtionden som kom proklamerades vara folkets parker – och först spred namnet sig till Lund. Men *anläggandet* av denna andra Folkets Park tog betydligt längre tid. I Malmö hade arbetarna tagit över en färdig, men förvisso nedgången herrgårdspark som från början anlagts för att utgöra familjen Suells lantställe. I Lund köptes istället mark på stadens kant, det sex tunnland stora stycke mark som hörde till Annelunds kvarn väster om industrierna och handelsträdgårdarna kring stadens järnvägsstation. Nästan två år hade gått från det planen sattes i verket tills köpet genomfördes i september 1894.

BILD X: Planteringarna av rabatter, buskage och träd – att genom kollektivt arbete skapa ett nytt landskap – var en viktig såväl materiellt som symboliskt för Folkets park

i Lund. På bilden syns hur detta arbete efter bara några år börjat ge resultat, och hur parken bjöd in till nöje i grönskan under sin röda fana.

BILD X: Papegojlyckan 1853, Ljunggrens karta.

BILD X: Folkets park 1910–1915, Häradsekonomska kartan.

BILD X: Folkets park 1934. Von Brockdorffs karta.

Som framgår av kartan låg Folkets park i Lund en bit utanför själva staden, vilket Folkets park tenderade att göra och ofta glöms bort idag då staden ofta "vuxit runt" de gamla parkerna.

BILD X: Kolorerat vykort.

Anläggningsarbetet påbörjades i november samma år. Under ledning av en speciellt tillsatt kommitté planterades 500 lindar, 220 almar och lönnar, 100 poplar, 60 olika slags "ornamentala" träd och 2 500 hag-tornsbuskar samt 1 750 perenna rabattblommor. En flaggstång restes för en röd fana, över parkens entré fästes en träskylt tillverkad av snickarfacketts medlemmar med texten Folkets Park pryddigt utskuren och efter ett par månaders hektiskt arbete i vinterrusket annonserade *Arbetet* att en invigning första maj 1895 var aktuell.

De klena trädplantorna omgärdade av den vattensprängda skånska leran var kanske vid denna tidpunkt inte så imponerande, men *Arbetet* målade upp en livlig bild av hur en framtida besökare skulle kunna närma sig området "genom en tredubbel lindallé". *Arbetet* berättade vidare om hur "sidopartier upptagas av nätta planteringar med talrika lusthus och bersåer, ända till antalet 40". Mitt i parken stod "restaurationspaviljongen", en "prydlig envåningsbyggnad" som var "60 fot lång och 40 fot bred" med "tvänne flyglar" och totalt hade sex rum, en större sal och ett kök. Planerna för en mer engelsk landskapspark bakom paviljongen, med "skogsträd" hade ännu inte satts i verket, men besökare kunde trots det "vänta sig något vackert redan till den stundande sommaren".

Även om ingivningen faktiskt skedde just den första maj 1895, så lyckades Lunds arbetarrörelse plan att skapa Sveriges andra Folkets

BILD X: Tidigt byggdes en restaurangpaviljong med plats för ett stort antal sittande gäster – något som gjorde parkens underhållningsprogram mindre känsligt för dåligt väder.

park inte helt. Medan Lunds arbetarrörelse tvekade inför de enorma utgifter, köpet av mark och dess omvandling till en park innebar, kom rörelsen i Helsingborg snabbare till skott. Precis före markköpet i Lund gick i lås, i slutet av juli 1894, bestämde sig Helsingborgs fackföreningar för att skrida till verket i samma slags ärende. Just precis som i Lund öppnades Helsingborgs Folkets Park första maj 1895, och precis som i Lund marscherade den dagen något tusental arbetare in i deras gemensamma ägor under röda standard efter att ha tågat genom Helsingborg. Lund får därmed dela på äran att ha förvandlat Malmös arbetarrörelseexperiment med att låta rörelser äga offentliga parker till en typologi, som kom att upprepas på hundratals platser under de kommande decennierna, med Helsingborg.

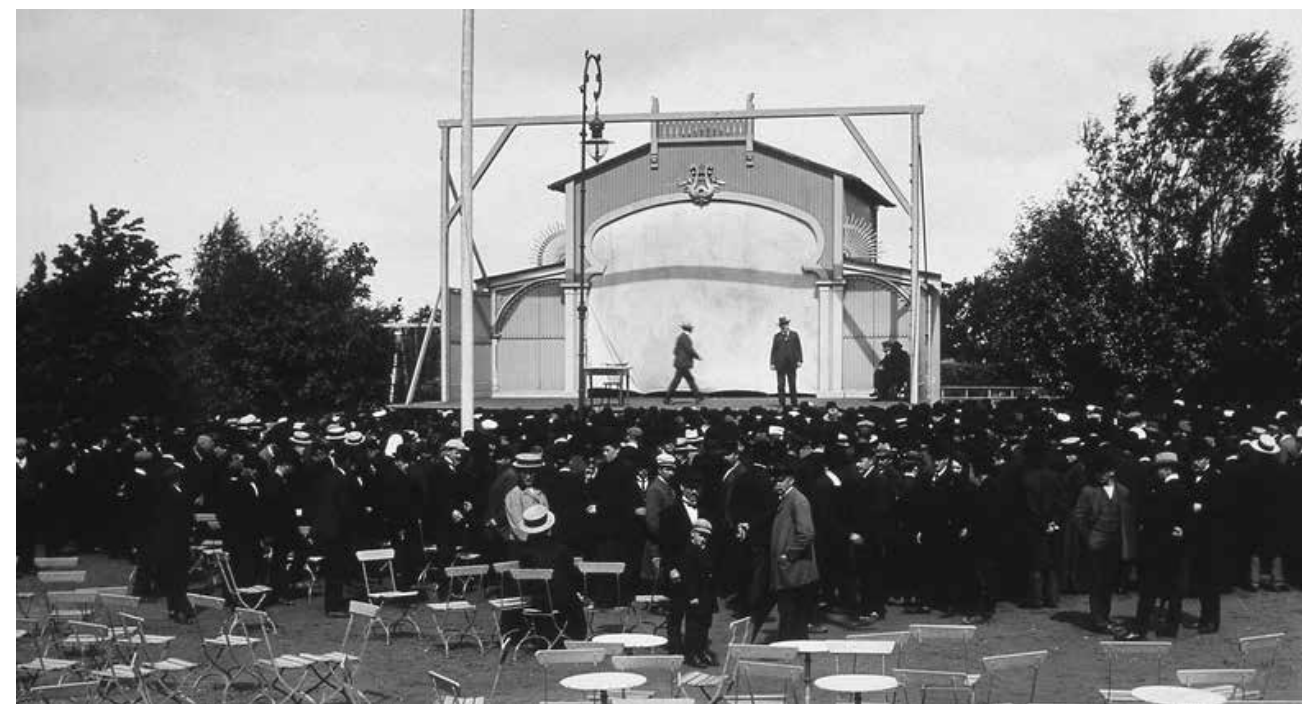
Det visade sig att, de stora riskerna till trots, idén om en Folkets park i Lund under arbetarrörelsens flagg var en god investering såväl ekonomiskt som politiskt. Redan 1898 köpte parken mer mark för att utöka sin verksamhet, något som kanske möjliggjordes av att parken då också införskaffade sig ölrättigheter. I Malmö hade Folkets Park, som från början utannonserades som en nykter plats, börjat servera alkoholhaltiga drycker för att dryga ut kassan redan första sommaren medan Lund alltså höll sig på den smala vägen i två år. Många parker i landets norra delar skulle hålla hårdare på nykterheten, även om nykterhetsrörelsen även där tappade mark under mellankrigstiden. På det hela blev

de skånska folkparkerna kända för att vara lite mer just folkliga, med en mer tillåtande syn på dryck såväl som en mindre uppfostrande inställning till vilken slags underhållning som god nog för folket. När ett dussintal parker julhelgen 1905 bildade Folkets parkers centralorganisation runt idén om att höja nivån på kulturutbudet föll snart de flesta skånska parkerna bort, och gruppens högkvarter förlades istället till Eskilstuna där ambitionerna om såväl nykterhet som folkbildande kultur var en smula högre än nere på söderns slätter. Den skånska godmodigheten nådde till slut sina gränser för vilka mittsvenska skötsamhetspåbud som kunde tolereras, och som ett protokoll från Lunds Folkets parks styrelse från november 1908 gör gällande fanns det inte längre ”någon fördel att fortfarande tillhöra” en grupp som organiserade sig på en sådan uppländska idéns grundvalar. Istället grundades, i Lund Folkets park, i mars 1909 Södra Sveriges Förenade Folkparker tillsammans med folkparkerna i Kristianstad, Helsingborg, Ystad, Åhus, Kävlinge, Billesholm, Skromberga, Trelleborg och Limhamn som ett alternativ för de lite mindre tillknäppta skåningarnas folkparker.

Allt var dock inte ett enda stort hejdlöst fylleri i Lunds nya Folkets

BILD X: Teatern var en viktig aspekt av Folkets parks verksamhet, inte minst för att populär underhållning kunde blandas med mer uppbygglig finkultur. Lund var en av

de första parkerna med en riktig scen för friluftsteater, något som under 1920-talet blev en statussymbol för alla större parker. Foto: A W Rahmn.

park, även om de mellansvenska parkerna gärna antydde det. Redan första året arrangerades en serie barnfester i parken, och Lund blev en av de första parkerna som anlade en friluftsteater vilken kom att öppna 1907. Detta följde på att parken en gång till utvidgats föregående år, samtidigt som björnar och apor till allmän beskådan införskaffats till parken. Det som under de kommande åren kom att förknippas mest med folkparkerna är däremot pardansen. Redan först året fanns två dansbanor i Lunds Folkets park, men 1908 byggdes de om till en större dansbana. Tre år senare invigdes en ny musikpaviljong, som gav parkens musikanter tak över huvudet.

Till parkens program av musik, dans, dryck och fest kan inte bara apor och björnar tillföras, utan även, måhända självklart, politik. Själv idén med Folkets park uppstod ur den tidiga arbetarrörelsens återkommande problem att finna lokaler för möten, folkbildning, social gemenskap och offentliga agitation. Genom att skapa platser "för folket", i ett land som knappast ännu kunde beskrivas som en fungerande demokrati och där yttrandefriheten var kraftigt begränsad på en rad punkter, kunde arbetarrörelsen inte bara knyta de folkliga klasserna till sig genom att integrera deras fritidsliv i rörelsens värld. Detta var också ett sätt att skapa en ny och friare offentlighet, en plats för åsiktsutbyte som tolererade rörelsens kontroversiella åsikter såväl som andra yttrande som inte alltid rymdes i samhället.

Utöver de snart traditionsenliga första maj-demonstrationerna och återkommande fackliga evenemang av olika slag, så tog sig Lunds Folkets park en rad andra politiska uttryck. SSU-föreningen Frihet hade ofta möten i parken, och från 1930 även barnorganisationen Unga Örnar, och genomförde olika aktiviteter. Även de mer radikala Ungsocialisterna, vars kontroversiella antimilitarism inte helt sällan ledde till polisingripande, fick en fristad i parken – inte minst visade sig folkparkerna vara viktiga i samband med unionskrisen runt 1905 när fredsdemonstrationer mötte hårt motstånd av såväl polis som förargade nationalister.

Den viktigaste politiska händelsen som utspelade sig i Lunds Folkets Park, vilket återspeglas i alla då existerande parker, skedde dock några år senare. En serie strejker och lock-outer under 1908 ledde fram till en gigantisk arbetsmarknadskonflikt som kommit att minnas som "storstrejken" under sensommaren 1909. Med många av statens mer repres-

BILD X: Måleriarbetarna i Folkets park. Fackliga och politiska möten och firande hörde till vanligheterna i parkerna, och var ett av många sätt som

arbetarrörelsen genom parkerna gjorde sig påmind som en slags värd vilka kunde bjuda in "folket" till sin plats på sina villkor.

siva funktioner på företagarnas sida var just frågan om var strejkande arbetare skulle samlas en brännpunkt. I Lund, som i på många andra platser där arbetarrörelsen varit stark nog att skapa sina egna offentligheter, innebar folkparkerna ett naturligt svar på den frågan. Även om de stora företagen i huvudsak gick segrande ur strejken, är det inte alls orimligt att tänka sig att arbetarrörelsens kontroll över egna platser bidrog till den enorma disciplin och den totala avsaknaden av konfrontationer som präglade vad som fortfarande är Sveriges mest omfattande konflikt på arbetsmarknaden. Istället för sammanstötningar runt arbetsplatser eller konflikter om gaturummet med polisen hade arbetarrörelsen just på de platser där den var som starkast, och där man kan tänka sig att risken för upplopp skulle vara som störst, egna platser att samlas på som var tydlig avskilda från den kringskurna offentligheten. Även i Lund samlades arbetarna dagligen i sin Folkets Park, så många som runt 10 000 en del dagar, för att lyssna till tal, diskutera situationen och träffa sina arbetskamrater.

För det mesta var dock Folkets park i Lund, som på alla andra ställen, en nöjesplats, må det vara under arbetarrörelsens röda fana. Detta

märks också i hur parken utvecklades under åren som följde. 1925 invigdes ny dansbana, 1937 en ”spel och nöjeshall” och parken expanderade ännu en gång med ett fjärde markköp 1938. År 1944 rustades huvudbyggnaden upp, och återinvigdes som Tyrolen – som senare blev en uppsamlingsplats för flyktingar som kom till Lund under krigets sista månader. Redan på 40-talet inköptes radiobilar, och på 1950-talet satsades på karuseller. De snabbt föränderliga vågorna av masskultur som svepte genom ungdomsgenerationerna från 1950-talet gjorde det allt svårare för de flesta folkparker att skapa ett utbud som kunde locka tillräckligt stor publik. Redan 1959 såldes parken, som hamnat i djup kris och i närmare 70-år smed olika aktörer planer om att omvandla den till bostäder.

Även om epoken som en folkrörelseplats tog slut redan före 1960-talet så innebar det kommunala bygget av den av den modernistiska arkitekten Bengt Edman ritade folkparkspaviljongen, färdig 1974, att parken som en offentlig plats levde kvar. Visserligen revs samtliga existerande byggnader i samband med Edmans brutalistiska tegelkonstruktion, men till skillnad från planer som lanserats tidigare och senare, omvandlades inte hela parken till ett bostadsområde. Även om Edmans verk även det hotades av återkommande planer på exploatering kom den under 2010-talet, efter påtryckningar av lokala gräsrotter, att restaureras. Idag lever själva parken kvar i kommunal regi som en vacker och grön oas, och efter en restaurering fungerar Edmans paviljong som stadsdelsbibliotek och kommunal kulturskola. Men indikationer på att det som idag benämns Folkparken är ett av de första uttrycken för en slags platsbildning som spelat en avgörande kulturell och politisk roll i Sveriges bebyggelsehistoria och parkhistoria, som Sveriges näst första Folkets Park, finns det tyvärr få spår kvar av på plats.

Referenser

Denna text bygger främst på ett forskningsprojekt jag genomfört tillsammans med Erik Jönsson om svenska folkparker. Se bl.a. Johan Pries och Erik Jönsson. ”Plats för motstånd? Folkets park som politisk samlingsplats underorstrejken 1909” *Arbetshistoria* 187 (2023) samt Johan Pries och Alva Zalar ”Folkparken i Lund”, i *Arbetshistoria* 193–194 (2025). För Lunds folkpark, se också Bengt Karlsson, *Folkets Park i Lund*, 1995 och Hans Truedsson, *Arbetarrörelsen i Lund under epoken 1850 till 1950, 1958. Tidningen Arbetet för åren 1890 till 1914 har också använts som källa.*

Kravallerna 1898

På kvällen torsdagen den 10 november 1898 samlades en trupp husarer bestående av 25 man med officer och underbefäl där Bangatan mynnar ut vid Clemenstorget. De hade rekviderats av Lunds tillförordnade borgmästare Brink dagen innan. Under två dagar hade oroligheter ägt rum i Lund i anslutning till stationen och borgmästaren fruktade fortsatte uppträden. Och mycket riktigt var stora folkmassor samlade utanför stationen och på Bantorget. I spetsen för en otillräcklig styrka av 20 poliser hade Brink tre gånger uppmanat massan att skingras. Dessa uppmaningar var vad som i enlighet med upprorslagen krävdes för att militär skulle kunna sättas in mot en folkmassa. När uppmaningarna inte följdes gav Brink order om att husarerna skulle anfälla. Med dragna sablar red de ner längs Bangatan. Folket där kastade sig upp på trottoarerna för att undkomma. När husarerna anlant till Bantorget som var packat med folk högg de in med sablarna. Men de möttes också av stenkastning från folkmassan. En våldsam strid följde på torget och först efter en timme lyckades husarerna driva bort folket. Ytterligare en timme följde skärmytslingar längs gatorna mellan Bantorget och Stortorget, där husarerna fortsatte att försöka skingra folksamlingar samtidigt som de utsattes för fortsatt stenkastning.

Denna händelse är den i särklass våldsammaste som utspelades i Lund under arbetarrörelsens etableringstid. Bakgrunden låg i en facklig konflikt som inte ägde rum i Lund. Inför begynnelsen av betsäsongen lade Grov- och fabriksarbetareförbundets lokalavdelning krav på höjda löner vid sockerbruket i Svedala. När kraven inte tillgodosågs inledde strejken den 1 november. Även de många oorganiserade säsongsarbetarna som rekryterats till betsäsongen deltog. Detta var i och för sig inget uppseendeväckande. Liknande konflikter utspelades så gott som dagligen i Sverige vid denna tid. Det var först när en grupp studenter i Lund bestämde sig för att frivilligt ställa sin arbetskraft till sockerbrukets förfogande som konflikten trappades upp. Företaget hade tydligen inte själv sökt rekrytera strejkbrytare. På kvällen fredagen den 6 november anlände en grupp på tio studenter till sockerbrukets verkstäl-